

PONYI LÁSZLÓ a Heves Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet általános igazgatóhelyettese, közművelődési szakértő, főiskolai tanársegéd, az Eszterházy Károly Főiskola Neveléstudományi Doktori Iskolájának egyéni tanrendes doktorandusza, igazgatásszervező, történelem, filozófia szakos tanár. Kutatási területe: kultúra és közigazgatás, a közművelődés változásai a rendszerváltást követően, roma közösségi házak Magyarországon.

KIHÍVÁSOK ÉS VÁLASZOK

ÚJ UTAK – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

Tisztem szerint arról kell írnom, hogy mit értek közösségi művelődés alatt. Mit is jelent, mi az, miért más, mint a közművelődés korábbi teóriája és praxisa? Nehéz egy olyan folyamatról írni, ami pusztán néhány hónapja bontakozott ki a szakmai nyilvánosság előtt. Hiányzik a történeti távlat, az objektivitásra törekvés józansága, a szakirodalmak, a tudományos publikációk és kutatások egzakttsága, amelyek segítenek megérteni és értelmezni azt a folyamatot, amit éppen megélünk. Éppen ezért jelen munka óvatos kísérlet arra, hogy a teljesség igénye nélkül értelmezze a napjainkban zajló és a jövőre irányuló változások mibenlétét.

A kultúráközvetítés, népművelés, közművelődés gyakorlata és elmélete jónéhány átalakuláson ment már át a 18. századtól kezdve napjainkig. A felvilágosodás szellemi talaján létrejött gyakorlattól, a reformkoron át, az intézményesült szervezetekig a két világháború között. A szabadművelődéstől, a népművelésen át a közművelődésig, a politikai rendszerváltásig, vagy éppen a CXL-ig. Mindezekből legalábbis két megjegyzés következik óhatatlanul számomra. Először is olyan tevékenységről van szó, amelyet a változó korokhoz, a változó társadalmakhoz való igazodás képessége jellemez. Folyamatosan változik, alakul tehát, nevében, tevékenységében és szervezetében is. Toynbee után szabadon, azért is maradhatott fenn, mert évszázadokon keresztül olyan válaszokat adott az őt ért kihívásokra, amelyek egyrészt bizonyították az életképességét, másrészt pedig a társadalmi hasznosságát. A másik megjegyzés az, hogy vélhetően – itt és most – megint egy olyan változást folyamunk kelles közepén vagyunk, amely egyrészt megérthető a korábbi, ma már műve-

lődtörténeti eseményekből, másrészt értelmezhető napjaink társadalmi, kulturális és politikai eseményeiből is. A szakma megújulásának, egyáltalán fennmaradásának így logikus és érthető feltétele a társadalmi, politikai és gazdasági változásokból adódó kihívásoknak való folyamatos megfelelés. Helyes válaszok adása a 21. század magyar társadalmának, kultúrájának minőségi, mennyiségi és értékbeli változásaira, azok kihívásaira. Vélhetően éppen ezért van itt az ideje most a terület újrapozícionálásának, szervezeti, tartalmi és finanszírozási megújulásának.

Amennyiben értelmezhetjük – ezt is az idő dönti majd el, én feltételezem mindenesetre – a most folyó változásokat a közművelődés igazi rendszerváltásának, akkor olyan mélyreható átalakulást kell megélnünk majd, amely a terület valamennyi eresztékét kiigazítja, és ha szükséges, gyökeresen megváltoztatja.

A közösségi művelődés, mint régi-új fogalom megjelenése és térnyerése a közművelődés helyett azt a változtatási szándékot is jelenti, amely alapjától akarja átgondolni, módosítani és megváltoztatni a közművelődés eddigi rendszerét. Szinte mindent, a pincétől a padlásig. Nomen est omen: a közösségi művelődés már a nevében is mutatja, hogy a művelődési folyamatok alapvetően nem képzelhetők el jól működő közösségek nélkül. Továbbra is nagy szükség van a közművelődés rendszerében is az öntudatos, önálló és áldozatkész kulturális közösségekre. Amikből ugyanakkor, sajnos nagyon kevés van. Mutatja ezt az is, hogy olyan kevés a Közművelődési Tanácsok száma. Azoké a grémiumoké, amelyek beleszólnának az önkormányzatok kulturális politikájába, befolyásolhatnák

döntéseit, akik megjeleníthetnék a civil kulturális kontrollt az önkormányzati döntéshozatalban. Egy alapvetően individualizálódó, és egyre inkább azzá váló társadalomban, ha nem működnek jól a helyi közösségek, ha nem erősítjük meg őket, akkor hosszú távon a közművelődésnek, egyáltalán a (köz)művelődési folyamatoknak sincs létjogosultsága. Hacsak nem a tévé vagy a számítógép előtt...! De azt meg hogyan? A jól működő közösségek a helyi demokratikus közélet, a jól működő önkormányzatiság letéteményesei is. Az én értelmezésemben a helyi önkormányzás joga még mindig a választójoggal rendelkező állampolgárok közösségét illeti. Mindezeknek megfelelően kap nagy hangsúlyt a közösségfejlesztés, mint alapvető módszer az új elképzelések között. A magyar tapasztalat ugyanakkor azt mondhatja velem, hogy a művelődő közösségek igazán jól, optimálisan – egyelőre néhány kivételtől eltekintve – működni a közművelődési szakemberek és a közművelődési infrastruktúra segítségével tudnak. Számos országos példát lehet erre hozni, pl. az Egri Kulturális és Művészeti Központ által üzemeltett Bartakovics Béla Közösségi Házat, ahol mintegy ötven művelődő közösség talál otthonra, vár és kap segítséget a közművelődési szakemberektől. Cserébe sok színes, változatos programot kap a közművelődés, és még olyat is, amivel képesek adott esetben közösen megvédeni a házat az átszervezéstől, a változtatásoktól: közös fellépést, szövetséget, társadalmi tőkét.

A változó feladatellátásnak a maga eszközeivel kell reagálnia napjaink súlyos társadalmi problémáira. Szegénység, munkanélküliség, roma-kérdés, leszakadó rétegek hátrányos helyzete. Súlyos gondok az alapvető

közösségekben, a társadalmi tőke mutatóiban. Kopp Mária és kollégái vizsgálata alapján, ma a megkérdezettek 70%-a vallja, hogy a legbiztosabb nem bízni senkiben.¹ Mindezek alapján is, számomra már régen nem az a kérdés, hogy az eddigieknél nagyobb mértékben és intenzívebben kapcsolódjunk-e be a társadalomfejlesztés folyamataiba. A kérdés az, hogy mit tehetünk mi a közjóért? Milyen eszközeink, milyen tudásunk és milyen lehetőségeink vannak mindehhez? Hogyan tud illeszkedni az országos közművelődési intézményrendszer azokhoz a kulturális, szociális, egészségügyi, oktatási alrendszerekhez, szervezetekhez, intézményekhez, amelyek ezeken a területeken folytatják munkájukat? Szóval, hogyan tudunk segíteni?

Mindezek mellett komoly önreflexióra is szükség van. Milyen lépésekre van szükség ahhoz, hogy az éppen „esedékes” szakmai rendszerváltás sikerrel végbemenjen a területen? Hogyan tudjuk megszüntetve megőrizni önmagunkat, és ebben megőrizni a számunkra annyira fontos közművelődési gyakorlatot és intézményrendszert? Mik azok a korábbi eredményeink, amelyekre bizton támaszkodhatunk? Képesek vagyunk erre?

A reform mindenesetre elindult. Új szemlélettel rendelkező vezető kapott a központi szakigazgatásban dolgozó közművelődési szakigazgatási szakembergárda, és az Intézet is. A MaMI-ból Nemzeti Közművelődési és Közgűjteményi Intézet lett. A megyei feladatellátók új szervezeti formában, új tevékenységekkel, végre megfelelően finanszírozva bizonyíthatják, hogy nem csak helyük van a feladatellátásban, hanem a változások motorjai, generálói is lesznek a megyékben. Változások várhatók a felsőoktatásban is. Már döntéshozói szinten is megfogalmazódott az önálló BA szak alapításának szükségessége. Folyamatban van a közösségi művelődés tanár szak alapítási folyamata is. Fontos megjegyezni azt is, hogy nem elég az önálló BA szak indítása, hanem a doktori iskolákban is meg kell jelennie az utánpótlásnak. Elszomorítóan kevés a területünkről érkezett PhD végzettségű szakember. Nélkülük ki fogja majd tanítani a közművelődés, a közösségi művelődés szakmai ismereteit a felső-

oktatásban? Azok, akiknek van PhD-jük ugyan, de sohasem volt közük a szakmához?

A tevékenység és a szervezet megújításának alapvető szempontja lesz a megfelelés a modern közmenedzsment metodikájának és elvárásainak. A magyar közművelődés szakpolitikai koncepciójában egyértelműen olvasható, hogy milyen jövőképet rajzolt fel az új menedzsment a tevékenységet illetően. Több alkalommal is hallhattuk, hogy az optimális feladatellátás, a tevékenység lesz az elsődleges szempont, ehhez fog igazodni aztán a szervezeti forma – a helyi igényeknek és sajátosságoknak megfelelően. Úgy gondolom, hogy a közművelődési intézményrendszer most is nemzeti érték. Csuda dolog, hogy ez így megmaradt minden korábbi ellenséges kultúrpolitikai szándék ellenére. A közművelődési intézmények, közösségi színterek számából egyértelműen bizonyítható, hogy a települési önkormányzatok fontosnak tartják a létüket, fenntartják őket, biztosítják hozzá az esetek többségében a normatíva feletti támogatást. Bázisintézmények a helyi társadalom közösségei számára, hiszen nélkülük a civil szervezetek léte, működése – nem egy esetben – problémássá válna. Ennek az intézményrendszernek is alaposan meg kell újulnia azonban, a fent leírtaknak megfelelően. Egy dolog biztosnak tűnik: a közösségi színterek rendszere a társadalom fejlesztésének már korábban felismert, de sohasem kihasznált lehetősége. Most talán esély van ennek a lehetőségnek a valóra váltására. De ehhez – ahogy egy kicsit elcsépelten mondják – nekünk is alapos szemléletváltásra lesz szükségünk.

Mindezek mellett olyan – a szakmán belül is elismert – élcsapatra van szükség, amelyik hosszabb távon, akár kontroll nélkül is, képes dolgozni ezekért a célokért. Tudása, felkészültsége, alapossága nemcsak a települési önkormányzatok vizsgálatát teszi lehetővé, hanem segíthet a helyi társadalompolitikai, kultúrpolitikai célok megfogalmazásában is. Nem csak a közösségi színtereket támogathatja szakmailag, hanem magukat a civil közösségeket is. Képes azokban a kutatásokban is részt venni, amelyek megalapozzák a kultúrpolitikai döntéseket, segíthet a településfejlesztési koncepciók, kulturális

stratégiák, rendeletek elkészítésében és felülvizsgálatában. Mindezekhez azonban – hasonlóan a közoktatási szakértőkhöz – a jogszabályokban is meg kellene, meg lehetne erősíteni ezt a tevékenységet.

A folyamat kihagyhatatlan eleme, hogy megszólítsuk azokat a fiatalokat, akik még képesek közösségekben, közösségi művelődésben gondolkodni. Szerintem a közösségi népművelés egyetlen dimenziója sem gondolható el nélkülük. Sem a felsőoktatás, sem a szakma megújulása, de még a szakfelügyeleti rendszer reformja sem. Éppen ezért is szükséges lehetőséget adni nekik, hogy a korábbinál nagyobb mértékben és intenzívebben vegyenek részt a közművelődés megújításának folyamatában. Ne csak az alanyai legyenek ennek a folyamatnak, hanem az alakítói is. Ennek első lépcsője megvalósult Lakitelken, ahol szinte minden megyéből képviselték magukat azok a fiatalok, akik tevékenyen kívánnak részt venni a közösségi művelődés folyamataiban.²

Ami kulcsfontosságú szereppel bír még a változásokban, az a kommunikáció. Az új kommunikáció feladata lehet – megújuló tevékenységünkre alapozva – lebontani a negatív előítéleteket irányunkba. Mutatni, hogy ez a szakma képes a változásokra és a megújulásra. Hasznos és nélkülözhetetlen tagja a társadalomfejlesztésnek, a forrásokat képes lehívni és megfelelően fel is tudja használni. Partnere a helyi közösségeknek, a települési önkormányzatoknak, a központi szakigazgatásnak, a minisztériumoknak és a politikumnak. Az eddigi szakmai tapasztalat egyik keserű tanulsága az, hogy nem elég „csak” jól dolgozni, ezt láttatni is kell. Erre lehet képes egy alaposan átgondolt és következetesen megvalósított kommunikációs stratégia.

Fentiekben a közművelődés megújításának néhány, számomra fontos elemét próbáltam – részben a saját magam részére is – megvilágítani. Meggyőződésem mindezek alapján is, hogy a közművelődés, a közösségi művelődés új útjai a szakma presztízsét, politikai támogatottságát, társadalmi elfogadottságát fogják növelni. A történeti távlat, a tudományos elmélet és empiria pedig vélhetően igazolni fogja majd ezen elképzelések jogosultságát, átgondoltságát, időszerűségét és szakmaiságát.

1 http://www.dke.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=132:kopp-mar

2 Lakitelken 2013. február 4-7. között a Nemzeti Közművelődési és Közgűjteményi Intézet szervezett értekezletet és továbbképzést, amelyre meghívást kaptak minden megyéből azok a főiskolások, középiskolások, akik részt kívántak venni a közös gondolkodásban. A fiatalok többnapos munka eredményeként állásfoglalást fogalmaztak meg arról, hogyan képzeli el a közművelődés megújítását, és kifejezték szándékukat a jövőbeli közös együttműködésre.